

EGIPTOLOGIA

Egiptul dinastic a însemnat intervalul de timp de aproximativ 3000 de ani ai civilizației egiptene faraonice. Deși nu deținem o listă integrală în limba egipteană a îndelungatei tradiții a dinastiilor regale, totuși există una bazată pe tradițiile egiptene și compilată în greacă de un preot egiptean din sec. al III-lea î.e.n., pe nume Manetho. Conform acesteia, treizeci-și-una de dinastii de regi egipteni au condus statul faraonic, între aceștia fiind incluși și conducătorii străini, după care Egiptul a fost guvernat de Ptolemei, regi și regine de origine macedoneană care au controlat țara după cucerirea acesteia de către Alexandru cel Mare. Odată cu înfrângerea Cleopatrei a VII-a, ultima regină din dinastia ptolemeică, și a iubitului ei, generalul roman Marc Antoniu, Egiptul a devenit o provincie a Imperiului Roman.

ARHEOLOGIA EGIPTEANĂ

Arheologia este știința care studiază vestigiile materiale ale culturilor trecutului, de la uneltele preistorice din piatră până la piramide, în contextele lor specifice de săpătură. Spre deosebire de științele exacte fundamentale, precum fizica și chimia, în arheologie nu există legi. În timp ce știința se preocupă cu studierea regularităților care pot fi observate și testate prin experiment, iar apoi verificate prin repetarea experimentului, arheologia nu are un astfel de sistem de probă. Un sit arheologic (sau o parte a lui) poate fi săpat doar o singură dată, de aceea este important ca aceasta să se realizeze cât mai bine posibil și cu cea mai mare grijă și responsabilitate, iar apoi să se consemneze/înregistreze, analizeze și în final să se publice toate informațiile ce au fost obținute în urma săpăturii, precum și observațiile făcute cu privire la săpături. Dovezile arheologice sunt întotdeauna fragmentare, iar arheologii trebuie să analizeze și să le interpreteze pentru a modela sau reconstrui trecutul, oferind cea mai probabilă explicație cu privire la culturile antice, la formele și la comportamentele lor.

Arheologia studiază îndelungatele perioade și culturi preistorice din Egipt și de aiurea. Preistoria Egiptului acoperă probabil aproximativ un milion de ani. Cea

mai mare parte a rămășițelor materiale studiate de arheologii preistoricieni este constituită din unelte din piatră precum și din deșeurile rezultate în urma producției de unelte din piatră.

În ceea ce privește perioada de când datează dovezile începuturilor agriculturii în Egipt, există de asemenea mărturii despre folosirea ceramicii, în siturile arheologice fiind descoperit un număr tot mai mare de cioburi ceramice. Acestea reprezintă surse importante de informație, deoarece stilurile ceramice au tins să se schimbe rapid de-a lungul timpului și în general conferă specificitate unei culturi. Cioburile ceramice sunt utile pentru clasificarea atât siturilor preistorice târzii, cât și a celor dinastice pe perioade și/sau culturi; uneori importate, vasele ceramice străine sunt și ele identificate în siturile egiptene.

Odată cu apariția civilizației faraonice a venit și inventarea scrierii hieroglifice, care devine o din ce în ce mai importantă sursă de informație pentru toți cercetătorii Egiptului antic. Arheologii care sapă siturile faraonice operează atât cu dovezile reprezentate de cioburi ceramice ori de alte tipuri de artefacte (inclusiv unelte din piatră care au continuat a fi produse și în epoca faraonică), cât și cu inscripțiile hieroglifice și cu arta grafică integrate în structuri bine păstrate, mai ales morminte și monumente funerare asociate acestora. Întrucât dovezile arheologice sunt fragmentare, arheologii trebuie să se bazeze pe toate tipurile de informație, inclusiv pe texte și pe reprezentări simbolice, iar acestea sunt deosebit de importante în cazul studierii Egiptului faraonic.

Arheologia egipteană reprezintă studiarea deopotrivă a culturilor preistorice și a civilizației faraonice din Valea Nilului și din Delta egipteană a fluviului, precum și din zonele deșertice înconjurătoare. La sud de Prima Cataractă, o barieră naturală pentru transportul de-a lungul Nilului, în zona actuală de la Aswan, se întindea ținutul Nubiei, care a fost controlat periodic de vechii egipteni. Dovezile arheologice ale activităților egiptene abundă aici. Și în Peninsula Sinai egiptenii antici au lăsat considerabile dovezi arheologice și textuale. Deși această regiune nu era o parte a Egiptului faraonic, siturile arheologice din Sinai sunt relevante pentru arheologia egipteană.

Dat fiind vastul corpus de texte egiptene antice, arheologia Egiptului faraonic reprezintă un exemplu de arheologie istorică, în care dovezile scrise oferă contextul istoric al descoperirilor aduse la lumină în urma săpăturilor. Mărturiile textuale conferă semnificații specifice descoperirilor referitoare la Egiptul antic, la istoria sa, la organizarea socială și la economie, precum și la mult mai eluzivele

sale credințe și idei religioase. În schimb, interpretarea materialului arheologic în contextul specific al săpăturii poate susține mărturiile istorice provenite din texte. Ocazional, materialul arheologic contrazice validitatea informației transmisă în scris, ilustrând complexitatea interpretărilor istorice bazate pe texte.

În Egipt, munca arheologică de teren a fost efectuată potrivit problemele și priorităților de cercetare ale diverselor expediții. Specialiștii actuali în Egiptul antic provin dintr-o varietate de discipline, care în practică se suprapun în mod frecvent. Ei cuprind filologi, egiptologi, istorici (ai Egiptului antic, Orientului Apropiat antic, Bibliei, lumii clasice), istorici de artă, precum și arheologi. Istoricii sunt de obicei interesați în reconstruirea istoriei cu ajutorul siturilor specifice pe care le sapă, în timp ce istoricii de artă se concentrează pe înregistrarea planurilor arhitecturale și a decorației, a lucrărilor de artă, a schimbărilor de stil și de design de-a lungul timpului. Pentru egiptologi un punct important al cercetării de teren îl constituie adesea studiile epigrafice, iar filologii studiază textele antice. Arheologii pot fi instruiți în oricare dintre aceste domenii, sau formați în arheologie, în special arheologia Orientului Apropiat antic, arheologia clasică (adică a Greciei și Romei antice), arheologia antropologică și arheologia așa cum este ea predată în departamentele de arheologie, care se găsesc în principal în universitățile europene. Instruirea și formația arheologilor le influențează puternic interesul profesional, activitatea, precum și metodele de investigație.

NAȘTEREA EGIPTOLOGIEI

Dacă metodele arheologiei - atât cele provenind din investigarea preistoriei, cât și a civilizației faraonice - s-au dezvoltat la sfârșitul sec. al XIX-lea și în sec. al XX-lea – și continuă să se dezvolte – egiptologia, adică studiul Egiptului antic, este o disciplină mai veche, cu origini chiar în statul faraonic. Cele trei milenii de istorie au reprezentat o secvență temporală îndeajuns de îndelungată nu numai pentru realizări artistice fără egal, ci și pentru conștientizarea de către contemporani și posteritatea faraonică a valorilor patrimoniului material arheologic pe care îl dețineau. În consecință, în cercurile elevate ale societății egiptene au existat și preocupări de protejare și cercetare a trecutului istoric. Prințul Khaemwaset epoca din Regatul Nou, al patrulea fiu al regelui Ramses II și al doilea fiu al acestuia cu regina Isetnofret este de departe cel mai bine

cunoscut fiu al faraonului. Contribuțiile sale pentru societatea egipteană au rămas în amintirea posterității după multe secole de la moartea sa. El a fost descris și ca primul egiptolog, datorită eforturilor sale de a identifica și restaura construcțiile istorice, mormintele și templele deja istorice în epoca sa. Khaemwaset a restaurat monumentele primilor regi și nobili. Texte de restaurare au fost descoperite asociate cu piramida lui Unas de la Saqqara, cu mormântul lui Shepseskaf denumit Mastabet el-Faraun, cu Templul solar al lui Nyusera, cu Piramida lui Sahura, cu Piramida lui Djoser și cu Piramida lui Userkaf. Inscripțiile din templul piramidei lui Userkaf îl prezintă pe Khaemwaset cu purtători de ofrande, iar la templul piramidei lui Sahura, Khaemwaset oferă o statuie zeiței Bastet. O altă statuie pe care a restaurat-o a fost aceea a Prințului Kawab, un fiu al regelui Khufu. Unele dintre aceste activități de restaurare au avut loc în timpul ultimei perioade în care a deținut funcția de Preot-Sem. Lucrarea de la piramida lui Djoser este datată în anul 36 al lui Ramses II. Unele dintre inscripții menționează titlul lui Khaemwaset de Șef al Artificierilor sau Șef al Meșteșugurilor. Astfel, unele dintre restaurări au fost realizate după promovarea lui ca Mare Preot al lui Ptah din Memphis, probabil prin anul 45 al domniei lui Ramses II.

Statuia lui Khaemwaset de la British Museum
Wikipedia

Dincolo însă de acest exemplu singular, în general, se consideră că studierea sistematică a Egiptului antic a început odată cu expediția napoleoniană în Egipt în 1798. Marele tactician militar care s-a încoronat singur împărat al Franței, Napoleon Bonaparte a fost totodată și un om al Epocii Luminilor. În Cairo,

Napoleon a fondat Institutul francez din Egipt, al cărui succesori au fost reînființat la sfârșitul sec. al XIX-lea ca *Institut français* și continuă să fie în Egiptul din zilele noastre un important centru de studii arheologice și egiptologice. Soldații lui Napoleon au descoperit Piatra de la Rosetta în timp ce construiau fortificații în Deltă. Dându-și seama de importanța acesteia ca un potențial ajutor în descifrarea hieroglifelor, Napoleon a adus în Egipt litografii din Paris pentru a face copii Pietrei de la Rosetta. Ulterior, aceasta a fost predate britanicilor care învinseseră flota din Egipt a lui Napoleon, iar în prezent ea se află în British Museum din Londra. În ciuda acestui traseu, cel care a descifrat antica scriere egipteană hieroglifică, în urma studierii unor copii ale Pietrei de la Rosetta, a fost un savant francez, Jean-François Champollion.

Piatra de la Rosetta, din 196 î.e.n., cu decretul ptolemaic bilingv, în trei tipuri de scriere: hieroglifică și demotică și cu o traducere în greacă, în partea inferioară. Granit, 118 cm x 77 cm x 30 cm. EA 24, Londra, British Museum.

Ancient Egyptian Hieroglyphics – The Rosetta Stone, artyfactory,
http://www.artifactory.com/egyptian_art/egyptian_hieroglyphs/rosetta_stone.htm

ISTORIA EGIPTOLOGIEI ȘI A ARHEOLOGIEI EGIPTENE

Veștii greci și romani au fost interesați de istoria Egiptului faraonic. În sec. al V-lea î.e.n., Herodot, un istoric grec care a scris o *Istorie* în nouă volume, a vizitat Egiptul și i-a spus istoria, în care a cuprins și istoria naturală, în Cartea a II-a și parțial în Cartea a III-a. Istoricii au pus sub semnul întrebării acuratețea unora dintre relatările lui Herodot, iar acesta a oferit chiar unele explicații fanteziste. În ciuda acestui fapt, atunci când scrie despre perioada în care a trăit și despre cucerirea Egiptului de către perși, Herodot oferă o sursă vitală de informație. Către sfârșitul epocii ptolemaice, Egiptul a constituit subiectul Cărții I a istoricului și geografului Diodor Siculus (din Sicilia), iar geograful Strabo, care a vizitat Egiptul la scurt timp după cucerirea romană, a oferit informații detaliate despre Alexandria, precum și despre alte locuri din țară.

După aproximativ 400 e.n., anticele scrieri hieroglifică și demotică au încetat a fi folosite și, treptat, au fost uitate, cu toate că vechea limbă a continuat a fi vorbită în varianta coptă și scrisă în alfabetul copt (o extindere a alfabetului grecesc). În Antichitatea Târzie, atunci când creștinismul s-a răspândit în tot Egiptul, cultura antică egipteană, cu templele sale acum socotite păgâne, a devenit din ce în ce mai mult discreditată. Pustnicii creștini au ocupat morminte dinastice izolate, iar templele prăbușite în ruină au fost preluate și transformate în biserici. Deși comunitățile creștine și mănăstirile au continuat să existe și să folosească limba coptă chiar și după cucerirea musulmană a Egiptului în sec. al VII-lea e.n., Egiptul faraonic s-a retras într-un trecut legendary, iar limba antică a fost treptat înlocuită de cea arabă.

De abia la sfârșitul sec. al XVI-lea și în sec. al XVII-lea călătorii cărturari din Europa au început să fie interesați de Egiptul antic. Printre ei, englezul John Greaves (1602-1652), un astronom de la Universitatea Oxford, a făcut măsurători ale piramidelor de la Giza și a citat surse arabe în lucrarea sa publicată în 1646 *Pyramidographia*. Deși majoritatea scrierilor sale nu au supraviețuit, Claude Sicard (1677-1726), un preot iezuit și misionar în Egipt (1707-1726), a fost primul călător European care a descris monumentele de pe insulele Philae, Elephantine și din orașul Kom Ombo din sudul Egiptului. Reverendul Richard Pococke (1704-1765) care a ajuns și el pe insula Philae, a publicat două volume despre călătoriile sale în ținuturile din partea de răsărit a Mediteranei (1743-1745), care conțin